

Васіль Жуковіч

БЯЗМЕЖЖА ПАМЯЦІ І ЛЮБОВІ

Эсэ
Партрэты
Роздумы

Мінск
«Каўчэг»
2020

УДК 821.161.3-3
ББК 84(4Бел)-44
Ж86

Жуковіч, В. А.

Ж86

Бязмежжа памяці і любові : эсэ, партрэты, роздумы / Васіль Жуковіч. — Мінск : Каўчэг, 2020. — 346 с.

Аўтар кнігі пранікнёна распавядае аб творчасці і цяжкіх выпрабаваннях трох славянскіх геніяў, неўміручай славе К.Каліноўскага. Уражвае загадкай К. Чорнага, расказам пра ўплыў М.Багдановіча на школьнікаў, пра адзінокага Я. Коласа, пакутніка С.Новіка-Пяюна, памятку 95-гадовую А. Васілевіч, маладжавага стогадовага Б.Кіта, пра маштабную постаць А.Вярцінскага, адметных твораў Г.Далідовіча і А.Федарэнку, В. Андрыеўскага і Ф.Баторына, беларускага ўкраінца В.Стралко ды І.Мельнічука, апантанага М.Фінберга, закаханага С.Пятрова, кніжныя скарбы М.Казлоўскага, першую і апошнюю кнігу А.Кавальчука, пра захапленні В.Жылко і святыні М.Бельчыкава. З любоўю піша пра тых, каго страціў, дарагіх сэрцу — У. Калесніка і Н. Мацяш, Ф. Янкоўскага і Я.Брыля, Я.Пархуту і Н.Гілевіча, Я.Янішчыц і Т.Чабан, А. Пісьмянкова і В. Куксу, В. Коўтун і У.Содаля, А. Андросіка і Э.Зарыцкага. Адае пашану І. Лучанку і В.Купрэйчыку.

**УДК 821.161.3-3
ББК 84(4Бел)-44**

ISBN 978-985-7246-86-1

© Жуковіч В. А., 2020
© Афармленне. ТАА «Каўчэг», 2020

СУЗОР'Я СУСВЕТНАГА ЗОРКІ

трыціх

1. Бацька беларускай свабоды, або Справа прарока — праўдзівае слова

Вясною 1908 года ў выдавецтве «Загляне сонца і ў наша ваконца» выйшаў у свет першы зборнік Янкі Купалы «Жалейка». І з першай яго старонкі паэт заявіў на цэлы бел свет: «Долю б каб бачыў у родным народзе, //А быў бы шчаслівы Янка Купала». У кнізе змешчаны знакавы верш «А хто там ідзе?», з якім ягонае, маладога творцы, імя хутка набывала крылы ў сусветнай культурнай прасторы. (Вось ужо больш як на ста мовах планеты гучыць гэты балючы тагачасны гімн беларуса). За «Жалейкаю» церабілі дарогу да чытача кнігі «Гусяляр» (1910) і «Шляхам жыцця» (1913), у якіх яскрава праявіўся адрэджэнцкі, глыбока нацыянальны характар творчасці паэта-змагара. Чацвёрты зборнік нараджаўся вельмі доўга. Беларусь скаланалі гарматы сусветнай вайны, а пасля — новыя грозныя гістарычныя падзеі. Купалу працавалася менш плённа, а ў 1916–17 гадах і амаль увесь 1918 год муза яго паэзіі маўчала: паэт перажываў цяжэрны перыяд нацыянальнай гісторыі.

25 сакавіка 1918 года была абвешчана БНР. Вялікай падзеі спрыяў Купала сваёй творчай дзейнасцю, а сама гістарычная падзея, смелае яе ажыццяўленне, відаць, абудзіла натхненне песняра: пасля трохгадовага маўчання, напрыканцы 1918 года, ён стварае 22 вершы, якія ўвайшлі ў новую кнігу «Спадчына»

(1922), поўную роздумаў пра цяжкія гістарычныя шляхі Бацькаўшчыны. Там не было нічога падобнага на ўслаўленне вядомай рэвалюцыі... Першую траўлю з боку ўладаў наш нацыянальны геній перажыў у 1921 годзе: на яго быў накладзены хатні арышт, рукапісы канфіскаваныя.

У савецкі перыяд цэлы шэраг твораў Янкі Купалы быў забаронены, а нешта скажалася цэнзарамі. Ды ўрэшце яго крынічная жыццядайная спадчына напоўніцу служыць людзям — заве з путаў на свабоду і з цемры да святла.

1

Бог суддзя тым літаратуразнаўцам, якія ў свой час расхвальвалі ляўкоўскі цыкл Янкі Купалы, а цяпер, у XXI стагоддзі, халаднакроўна заўважылі, што пясняр быў зломлены ў трыццатыя гады...

Трагічны лёс няўхільнага змагара за нацыянальнае адраджэнне ды поўную незалежнасць Беларусі і яго абуджальная літаратурная спадчына не павінны выклікаць у беларусаў вялыя пачуцці, ардынарныя думкі.

Нас, новыя і новыя пакаленні, не можа не засмучаць тое, што Купала, жывучы ў адной часовай прасторы з дыктатарам і катам народаў, аказаўся ахвяраю сумнавядомай таталітарнай сістэмы. На вялікі жаль, ён не перажыў цмока-кывасмока. Падвяргаўся пры яго неабмежаванай уладзе цкаванню, допытам і пагрозам. Творцу прышывалася контррэвалюцыйная дзейнасць. Спробай самагубства ў 1930 годзе драма паэта не вычарпалася, яна перарасла ў трагедыю. Таленавітае расследаванне Барыса Сачанкі «Сняцца сны аб Беларусі» (1988), па сутнасці, не пакідае сумнення: на загадку смерці Янкі Купалы дадзена даволі пераканаўчая адгадка — заказное забойства. Значыць, спроба самагубства і забойства Купалы — звёны аднаго ланцуга: курс на маральнае і фізічнае знішчэнне паэта як «кіраўніка контррэвалюцыйнай

нацыяналістычнай арганізацыі», узяты ў 1929–1930 гадах, рэалізаваўся ў 1942-м.

Што ж не мог дараваць сталінскі дэспатычны рэжым нашаму класіку? А тое, што і царызм не дараваў Кабзару, — адкрытага закліку да народа паўстаць, парваць кайданы, адбудаваць незалежную Бацькаўшчыну.

2

Пякучы боль і смутак наш (з прычыны таго як, трагічна склаўся лёс Янкі Купалы ў савецкі перыяд) не павінны зацьміць радасць асэнсавання творчага подзвігу геніяльнага песняра. Ён паспеў сказаць Бацькаўшчыне і занёс у скрыжалі памяці народнай і гісторыі самыя заповітныя думы.

Між іншым, у адным з вершаў ён называе Тараса Шаўчэнку **праслаўным бацькам украінскай свабоды**. Думаецца, што бацькам беларускай свабоды можна называць Купалу, хоць і папярэднічаў яму палымяны, мужны і самаахвярны Кастусь Каліноўскі, з яго барацьбой і прагай перамогі, з яго выбітнай «Мужыцкай праўдай», «Лістамі з-пад шыбеніцы», а таксама не менш бліскучай польскамоўнай публіцыстыкай. Не малады Кастусь, а сталы і вопытны творца адпавядае найменню — бацька. Свабода, воля, незалежнасць для Купалы — паняцці святыя. Калі ў Каліноўскага адзіны вораг — маскаль, то ў Купалы вораг той, хто нясе няволю іншаму народу, адкуль бы яна ні пагражала.

У 1926 годзе, азірнуўшыся на здзейсненае за 22 гады, свяціла першай велічыні ў нацыянальнай літаратуры не спрабуе ўзвесці сабе нейкі высачэзны помнік, пахваліць сябе за тое, што ён у стагоддзі крыві і слёзаў праславіў свабоду. У вершы «За ўсё...» гаворыцца проста і мудра пра самае істотнае:

Я адплаціў народу,
Чым моц мая магла:

Зваў з путаў на свабоду,
Зваў з цемры да святла.

На крутых гістарычных паваротах, калі і ў лёсе прыгне-чанага народа можа адбыцца круты паварот, не мог маўчаць народны апостал, які на самым пачатку шляху зразумеў, што ён — «для бедных і загнаных», «ў адных закут з імі кайданах». У адным з першых твораў Купалы «Чаго б я хацеў» (1905) прысутнічае ўжо матыў выбару, сумлення мастака, яго прыналеж-насці, ролі:

Не хачу весяліцца, гуляць,
Дзе бяда, слёзы, скаргі ўвакруг,
Дзе другія ў няволі сядзяць,
Дзе замёрлі і сіла і дух!..

Як бачым, сваю місію будзіцеля і прарока творца адчуў рана. Невыпадкава ён, вясковы хлопец Іван Луцэвіч, знайшоў сабе такое народна-паэтычнае імя — Янка Купала; ужо ведаў: будзе разам з усёй Старонкай Роднаю шукаць таямнічую квет-ку шчасця, будзе «З цэлым народам гутарку весці...» А гута-рыць з народам можна выключна моваю праўды, якая горкая яна б ні была. Дый гэтага мала: праўду нельга казаць вяла, трэ-ба — пранікнёна. І тут паспрыяла сама прырода таленту Купа-лы: ён — бліскучы майстра лірыка-публіцыстычнага верша, у якім можна сканцэнтраваць магутную энергію думкі і пачуцця.

3

«А хто там ідзе?» (1905–1907) — вырвалася з глыбіні сэрца паэта. Пятнаццацію радкамі геній як бы падкрэсліў перад усім светам: павінна выстаяць і стацца вольнаю нацыя, якая ў бядзе, горы, «На худых плячах, // На ў крыві руках, // На ў лапцях на-гах» нясе сваю крыўду, прагнучы справядлівасці з неадольным жаданнем: «Людзьмі звацца». Далёка-далёка пайшло рэха дзей-

сных словаў. Нездарма кампазітар Рагоўскі стварыў да іх музыку, — атрымаўся гімн. Крыху пазней, у 1911-м, з’явіўся ў паэта яшчэ адзін гімн — «Не загаснуць зоркі ў небе» (музыка Янчука) з такой надзеяй: «Не загіне край забраны, // Покі будуць людзі». Спадзяванні, выказаныя ў гімнах, падмацавала гаючая «Мая малітва» (1906):

Я буду маліцца і сэрцам, і думамі,
Распетаю буду маліцца душой,
Каб чорныя долі з мяцеліцаў шумамі
Ўжо больш не шалелі над роднай зямлёй...

Па чысціні, красе і сіле пачуццяў з купалаўскаю малітваю можа параўнацца яго «Спадчына» (1918):

І ў белы дзень, і ў чорну ноч
Я ўсцяж раблю агледзіны,
Ці гэты скарб не збрыў дзе проч,
Ці трутнем ён не з’едзены.

Неверагодна развітая інтуіцыя прарока і пакутніка за Беларусь не можа не ўзрушаць, калі ўлічыць, якія жахлівыя падзеі навальваліся неўзабаве на нашу краіну.

Зноў і зноў, з гранічнай шчырасцю і трывогаю, на мяжы чалавечых высілкаў, звяртаўся паэт да свайго народа, заклікаючы яго зразумець, што адбываецца, не трымаць жахлівае няволі, гвалту, і стаць гаспадаром сваёй долі на сваёй зямлі:

Чужак-дзікун, крывёю ўпіўшысь свежай,
Запрог цябе ў няволю, ў батракі
І тваю маці Бацькаўшчыну рэжа,
Жывую рве на часці, на кускі.

«Упаў народ. Змарнеў народ...» — з вострым болем заўважае пясняр і ўжо на мяжы з адчаем паўтарае: «Паўстань, народ!».

«Паўстань, народ, прачніся, беларусе!» Падобнага хвалявання за лёс Бацькаўшчыны, змагання за нацыянальную ідэю мы не знойдзем больш ні ў аднаго з самых слынных нашых творцаў. Шмат могуць сказаць чуйным душам беларусаў нават найменні вершаў слаўтага песняра. Вось некаторыя з іх: «Ворагам Беларушчыны», «Роднае слова», «Беларушчына», «Маладая Беларусь», «Беларус», «Забраны край», «Свайму народу», «Беларускія сыны», «Паўстань», «Перад будучыняй», «Зваяваным». Відаць, толькі ў сусветнай літаратуры можна знайсці аналогію: хутчэй за ўсё геній нашага творцы-змагара сваёй народнасцю і самаахвярнасцю набліжаецца да генія Тараса Шаўчэнкі. Застаецца заўважыць: Шаўчэнка ўзышоў на сваю галгофу ў 33 гады, як і Хрыстос, Янка Купала — у 48. І да канца жыцця абодва пакутавалі, адзін, відаць, — больш фізічна, другі — больш маральна.

Сярод вершаў 1918 года, моцных двухадзінствам заклікаў і веры «ў народ і край свой» (успомнім хоць бы ягоня «Час!», «На сход!», «Мая вера»), ёсць і такія (як, напрыклад, «У вырай»), дзе дужа выразнае расчараванне і дзе тая самая вера ў народ падкошана пад корань:

Вы не ўмецеце йшчэ, гусі,
Выракацца Беларусі,
Як умеюць людзі.

А ў адным з выданняў савецкага часу я некалі неспадзявана сустрэў верш «О так! Я — пралетар!..», датаваны 1924 годам. Сэрца працінае горкая іронія апостала, што зведаў усё вераломства чужой улады, усю трукізну чужое ідэалогіі:

Мне Бацькаўшчынай цэлы свет,
Ад родных ніў я адварнуўся.
Адно... не збыў яшчэ ўсіх бед:
Мне сняцца сны аб Беларусі!

Але гэта ўжо фактычна было развітанне Купалы з Купалам-прарокам. Праўда, яшчэ ў шэрагу вершаў 1926 года часова адрадіўся грамадзянскі бунт. Ён асабліва моцна адчуваецца ў вершы «Каб...», у якім ажно дванаццаць чатырохрадкоўяў. Заўважу: пасля гімнаў і малітвы з'явіўся праклён; наколькі ж рознымі пачуццямі, нярэдка палярнымі, валодаў наш нацыянальны волат! Аднак і ў гімнах, і ў малітве, і ў праклёне адчуваецца аднолькава востры боль народнага паэта за Бацькаўшчыну, і скрозь у яго прысутнічае грамадзянская жарсць. Вось дзве завяршальныя страфы гэтага твора:

Каб таго парвала
З сэрцам на тры часці
І звяр'ё збылося
Мяса параскрасці, —
Хто быў прычыніўся
Нашаму падзелу,
На кускі парваўшы
Маці роднай цела.

Радкі, як бачым, недвухсэнсоўныя, таму яны ў савецкія часы апускаліся. А ў вайну скажалася найменне верша «Каб...» У газеце «Раздавім фашысцкую гадзіну» і ў літаратурным дадатку да «Савецкай Беларусі» яго друкавалі ў перайменаваным выглядзе: «Фашысцкім катам».

Справа прарока — праўдзівае слова. Паэтычнаму слову Купалы, страснаму і праўдзіваму, не замінала яго публіцыстыка, адкрытая, вострая, часта дасціпная. Самыя надзённыя, актуальныя, лёсавызначальныя пытанні падымаў пясняр і ў гэтым жанры: «Ці маем мы права выракацца роднай мовы», «Вера і нацыянальнасць», «Адбудова Беларусі», «Незалежнасць», «Моладзь ідзе!», «Беларускае войска», «Зямельная спекуляцыя», «Справа беларускага нацыянальнага гімна»...

Калі яшчэ ўзяць пад увагу паэмы і драматургію песняра, гэтыя шэдэўры, непараўнальныя скарбы мудрасці, гэтыя ўзоры любові да ўсяго святога і нянавісці да ўсяго вераломнага, здрадлівага і агіднага, то зусім відавочна, што Янка Купала — нашая агульнанацыянальная святыня, нашая паходня, наш сцяг свабоды, не выракаючыся якіх абавязкова адбудуем поўную дзяржаўную незалежнасць, за якую змагаўся Ён, першы народны паэт Беларусі.

2007

2. «...За Украіну яго замучылі калісь»

Тарас Шаўчэнка (1814–1861) глыбока ўзрушае душу неверагодна цяжкім жыццёвым лёсам і надзвычай яскравым, высокім творчым і грамадзянскім подзвігам. З усіх геніяў свету ён, відаць, самы спагадлівы да людзей паднявольных, бяздольных, прыніжаных і зняважаных, да самазабыцця ўлюбёны ў Бацькаўшчыну і гнеўна-непрымірымы да яе прыгнятальнікаў і здраднікаў.

Ён абсалютна шчыры ў сваіх творах, пра што, дарэчы, так дакладна гаворыцца ў адным з праграмных і выніковых вершаў «Доля» (1858):

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли: у нас нема
Зерна неправды за собою.

Жыццё Тараса Шаўчэнку выпрабоўвала на трываласць з самага дзяцінства. Народжаны ў сям’і прыгонных сялян, па сутнасці ў рабстве, ён рана асірацеў: у дзевяць гадоў страціў маці і мусіў трымаць жорсткасць мачахі, а ў адзінаццаць застаўся круглым сіратою. Словам, шлях выпрабаванняў і пакутаў спазнаў змалку. Біяграфічныя факты сведчаць, што падлетку давялося быць казачком у пана-самадура Энгельгардта, зведаць прыніжэнне і здзекі. З 15-гадовага ўзросту быў адарваны

ад роднае зямлі, ад Украіны, змушаны як дваровы таго самага пана пераехаць з ім у Санкт-Пецярбург.

Аднойчы стаўся лёс літасцівы да маладога творцы. Дзякуючы свайму ярка-маштабнаму таленту і чулым, высакародным людзям — мастаку К. Брулову, паэту В. Жукоўскаму ды іншым — Тарас Шаўчэнка аказаўся выкуплены з прыгону. Пра тую ўзрушальную Тарасову радасць (радасць да слёз) дапытлівы чытач можа ўведаць з яго аўтабіяграфічнай рускамоўнай аповесці «Художник». Вось толькі адзін узор з мастацкага палатна:

«— Мне говорил вчера хозяин, что я... — И он остановился, как бы боясь окончить фразу. И, помолчав немного, едва слышно проговорил: — что я отпущен!.. Что вы... — И он залился слезами».

Вызвалены з прыгону паэт і мастак вучыўся ў Пецярбургскай акадэміі мастацтваў (1838–1845); працаваў у Кіеўскай гістарычна-археалагічнай камісіі (1845–1847). Здавалася, усё складваецца, урэшце, найлепшым чынам. Усё і склалася б у яго жыцці добранадзейна, калі б ён думаў-дбаў толькі пра сябе, свой супакой, пра свой дабрабыт. Але Тарас Шаўчэнка не мог быць свабодным у несвабоднай Бацькаўшчыне. За яе незалежнасць ён змагаўся праўдзівым словам. І гэтая адзіная зброя патрыёта наводзіла жах на царскіх каланізатараў, прыводзіла іх у шаленства. Неўзабаве чорныя хмары сышліся над яго яснаю галавою, пагрозліва грывнуў гром. Тараса Шаўчэнку ў красавіку 1847 года арыштоўваюць і аддаюць у салдаты ажно на 10 гадоў за тое, што, як вынікае з пратаколу допыту, паэт пісаў *«самые дерзкие стихи против государя императора»*.

Мелася на ўвазе і сатырычнае выкрыццё царскага самадзяржаўя, і пратэст супраць сацыяльнага прыгнёту ў цэлым шэрагу твораў, і гранічна адкрыты заклік, выказаны ў «Запавесе» (1845): «Поховайте та вставайте, // Кайдани порвите // I вражою злою кров'ю // Волю окропите». Ну, вядома, «каранаваны кат» цар Мікалай I, той самы, што прагнуў быць асабістым цэнзарам Аляксандра Пушкіна, той самы, што ў 1840 годзе

загадаў забараніць нават упамінанне наймення Беларусь, не мог стрываць бунтоўнага Кабзара. Не хто іншы — ён асабіста абцяжарыў дзесяцігадовае зняволенне творцы-свабодалюба забаронаю «*писать и рисовать*». Апроч таго, ім жа быў прадпісаны і «*наистрожайший надзор*».

Кара жорсткая, кара лютая. А падараванае Богам не мог адабраць ніхто, нават цар. Паэт і ў змрочных казематах Орскай крэпасці знаходзіў выйсце: для занатоўвання вершаў рабіў з паперы сшытачкі, якія непрыкметна хаваў, насіў за халявамі цяжкіх салдацкіх ботаў. У гэтых умовах стваралася бальшыня вершаў, у тым ліку такія шэдэўры як «Мені аднакова, чи буду...», «Садок вишневий коло хати...», «Царі», «Пророк», «І досі сніцца: під горою...»

Але не забудзьма: Тарас Шаўчэнка быў асуджаны судом самадзяржаўя ва ўзросце ўкрыжаванага Ісуса Хрыста, у 33 гады. Як тут утрымацца, каб не сказаць: у росквіце не толькі фізічных, а і творчых сілаў, хоць бы таму, што на той час ён ужо быў знакамітым аўтарам сусветнавядомага цяпер шэдэўра «Заповіт». І як тут не заўважыць: дзесяць гадоў няволі прыйшлі пасля дзевяці гадоў свабоды. Такі рэзкі перапад у маральным і фізічным адчуванні не мог не адбіцца на характары твораў. Усё больш паэт пачаў скардзіцца на разлуку з Украінай, на няволю і нядолю, на страчаную маладосць, адзіноту і слёзы. Не менш чым жорсткасць ворагаў яго раніць глухата сваіх людзей. У вершы «Хіба самому написать...» (1849) ёсць радкі: «Ніхто не гавкне, не лайне, // Неначе й не было мене». Гаворка тут пра тое, што замоўчаны быў ягоны «Кабзар».

Працяглая жорсткая няволя падарвала загартаванае здароўе Шаўчэнкі. Узгадваюцца балюча-праўдзівыя, шчымлівыя радкі Купалавай паэмы «Тарасова доля»:

З’ела царскае каранне
Тарасову сілу, —
Менш глядзеў ужо на неба,
Болей на магілу.

Мо пісаў бы свае думы
Ён крывёй і далей,
Але з жылаў яго каты
Кроў павыпівалі.

А вось і словы тады жывога сведкі — сваё ўражанне занатаваў мастак Кавалёў, які ўбачыў Тараса Рыгоравіча адразу пасля вяртання яго з выгнання: «Передо мною был совершенно исхудалый, лысый человек, без кровинки в лице: руки его сквозили до того, что видны были насквозь кости и жилы...» Канешне, доўгія гады няволі, фізічныя і маральныя пакуты ўкарацілі жыццё слыннага Кабзара, але не зламалі яго волі, ён не прасіў царскай літасці. Быў і застаўся сумленнем і гонарам вольналюбівае нацыі, яе відушчым і пільным зрокам, чуйным сэрцам і слыхам, яе неўміручым голасам. Свету ён пакінуў багатую літаратурную спадчыну, скарбы сваёй глыбокай, уражлівай душы.

2

Тое, што на інтэлектуальным небе Украіны, у космасе яе прыгожага пісьменства зазьяла яскравая зорка паэзіі Тараса Шаўчэнкі, засведчыла з'яўленне балады «Прычынна» (1837). Пачынаецца яна крылатым радком: «Реве та стогне Дніпр шырокий...» Першыя дванаццаць радкоў гэтай балады даўно сталі адным з неафіцыйных агульнанародных гімнаў Украіны, іх ведае кожны свядомы ўкраінец. Міжволі згадваецца Багдановічова трапнае азначэнне: *«Ёсць зоркі, якія настолькі блізкія адна да адной і так роўна зліваюць сваё святло, што здаюцца нам адным непарыўным цэлым. Дваінымі зоркамі называюць гэтыя свяцілы. Іх доля стала доляю музы Шаўчэнкі і ўкраінскай народнай паэзіі: дваіною зоркаю ззяюць яны ў свеце мастацтваў і красы»*. Ён жа, Максім Багдановіч, першы з беларусаў вызначыў сутнасць чароўнай паэзіі Кабзара, адзначыў яе красу і сілу, яе буйны машаб, у асобе Шаўчэнкі ўбачыў паэта, *«які ў формах*

строга нацыянальных выявіў агульначалавечы змест, прымушаючы чытача перажываць цэлую гаму самых разнастайных пачуццяў, пачынаючы ад страснага гневу і абурэння і канчаючы пачуццямі любові і ўсёдаравання».

Каб пераканацца ў тым, што ў твораў Кабзара народны характар і нацыянальна-ўкраінскі каларыт, не трэба доўга шукаць прыклады — гэта відаць адразу, паўсюль. Усё, што выйшла з-пад пяра Шаўчэнкі, сведчыць пра тое, якое пяшчотнае і ранімае сэрца меў (і яно пульсуе ў яго неўміручых радках) славуты пясняр, як ён умеў прыслухацца да народных бедаў і драмаў, падысці да чалавечага жыцця, знайсці там і хараство, і ласку, і любоў. Паэзія Шаўчэнкі блізкая да народнае не толькі сваёй формаю, сваёй як бы гутарковаю моваю — яшчэ і адметнай, пранікнёнай танальнасцю. Такая паэзія ідзе з сэрца ў сэрца. Зусім невыпадкова з усіх украінскіх класікаў Шаўчэнка аказаўся найбольш, калі можна так сказаць, музычна-спеўны: на яго словы створана больш за 80 адных толькі народных песняў.

Натуральна, першай зонай уздзеяння мастацкага слова вялікага Кабзара з'яўляецца пачуццё, а другою — думка, свядомасць, паэзія найперш кладзецца на сэрца, потым усведамляецца, асэнсоўваецца. Творца ўражвае пяшчотнымі пачуццямі любові да чалавека, роднага краю, сялянскага кутка, да садка вішнёвага каля хаты, да беленькай хаціны між вербамі ды над вадою, да «раю на зямлі», да маладой маці з малым дзіцем, да старых, да сям'і, словам, да ўсяго таго, што створана для шчасця, для гарманічнага жыцця, але яшчэ больш глыбока кранае выступамі супраць амаральнасці, сваёй няўхільнай прагай справядлівасці, чысціні ў людскіх стасунках. З болей шчымлівым ён распавядае пра цяжкую долю прыгнечанага народа. З мноства такіх твораў першы выступае «Сон» («На панціні пшеницю жала...»). Шаўчэнка — творца выключнай сацыяльнай актыўнасці, які нязменна звяртаўся да вобразаў сірот, матуляў, дзяцей, пакрыўджаных людзей; дужа хваляваў яго і лёс дзявочы, пра што гавораць вершы: «На городі коло броду...», «Думка» (Нащо мені чорні брови...), «Не тополю високую...»,

«Маленькій Мар'яні», «Не вернувся із походу...», «Ой, маю, маю я оченята...» і многія іншыя.

Шаўчэнкавы творы поўныя стваральнай энергіі. Не магу яшчэ раз не звярнуцца да яго аповесці «Художник»: «Много, неисчислимо много прекрасного в божественной, бессмертной природе, но торжество и венец бессмертной красоты — это оживленное счастьем лицо человека. Возвышеннее, прекраснее в природе я ничего не знаю».

Ён марыў пра шчасце чалавеча. Пікаю яго любові і трывог сталася Бацькаўшчына, Украіна. Першыя з вершаў патрыятычнага кшталту прыходзяць у памяць «Заповіт» і «Мені однаково, чи буду...» У другім з іх ёсць такія словы: «...за Украіну його замучили колись». Тут паэт гаворыць пра сябе, пра свой горкі лёс. Широка вядома, што за Украіну-маці яе верны Сын выступіў супраць царска-паліцэйскай сістэмы зла, якая ўзаконьвала нацыянальны прыгнёт і ўдушэнне ўсялякіх вольнадумстваў. Палымяны патрыёт, які Бацькаўшчыну ставіў вышэй за Бога, заклікаючы свой народ на самую жорсткую барацьбу з прыгнятальнікамі, ведаў, што яго чакалі цяжкія выпрабаванні, ды пайшоў насустрач ім, пад неверагодныя ўдары, — на кару, на пакуты. А гэта ёсць подзвіг і перамога чалавечага духу, перамога над злом.

Шмат што радніла Тараса Шаўчэнку з Беларуссю. Яго шляхі-дарогі не раз пралягалі праз нашу краіну, якая давала яму нямала ўражанняў для новых твораў. У Пецярбургу Кабзар пазнаёміўся з яркімі прадстаўнікамі беларускай творчай інтэлігенцыі — Янам Баршчэўскім, Рамуальдам Падбярэзкім ды іншымі. Слынным украінскі паэт цікавіўся паэтамі-беларусамі і асабліва — песнямі нашага народа. Быў Шаўчэнка знаёмы і з беларускім мастаком Башылавым.

Геній — з'ява, якая абавязкова выходзіць за межы нацыянальных, гэта — з'ява сусветнага маштабу. Тарас Шаўчэнка блізкі розным народам, і асабліва тым, якія зведалі на сабе шматвяковы цяжар няволі з боку больш моцных дзяржаваў. Беларусам ён не толькі блізкі, а і дарагі, ён у нас — любімы, ён нам — як родны. Бо

калі сваёй неўміручай творчасцю змагаўся за незалежную, самастойную Украіну, то гэта было — хай сабе ўскоснае — змаганне і за вольную Беларусь. Зрэшты, чаму толькі змагаўся? Змагаецца і цяпер. Вядома, найперш за Украіну, цяжкая і балючая рана якой, нанесеная ёй вядомай вайною так нечакана, ніяк не загойваецца, а, развярэджаная, крывавіць і крывавіць.

2004, 2018

3. Беларусь — калыска генія

1

У тую ўрачыстую ноч 24 снежня 1798 года ў глыбінях галактыкі, акурат над Завоссем, зырка ўспыхнула калядная зорка ПАЭТА. Дата яго нараджэння трывала прапісана ў календары UNESCO. Бо цяпер ён, Адам Міцкевіч, — сусветна вядомы творца. Ягоны ўнёсак у культуру і асвету дужа важкі. Гуманістычныя ідэі, якімі прасякнута ўся яго літаратурная спадчына, працягваюць служыць дабру. Дэмакратыі. Радзіме і Сусвету. Краса яго высокай і шчымліва-праніклівай паэзіі ў розных кутках свету зачароўвае тых, хто любіць мастацкае слова.

Постаць Адама Міцкевіча заўсёды была і застаецца надта прыкметнаю і прывабнаю ў сферы прыгожага пісьменства. Яго любілі і любяць, шанавалі і шануюць розныя народы, а заўважалі і заўважаюць найперш іх вялікія сыны. Ягоныя пабрацімы па таленту, паплечнікі ў кагорце змагароў за лепшую долю чалавецтва. Вельмі высокая яго цаніў знакамiты творца, патрыёт Украіны Іван Франко. Міцкевіч, на яго думку, «...один з найгеніяльнiшiх людзей, якiх выдало людство», пра што можна прачытаць у 39-м томе (с. 256) 50-тамовага выдання «Твори». Заслужанаю і далёка чутаю славаю Міцкевіч карыстаўся яшчэ ў маладыя гады. «Богам» назваў яго ў адным з вершаў Яўгені Баратынскі. Як засведчылі сучаснікі

генія (у прыватнасці — Антоні Эдвард Адынец у «Лістах з падарожжа»), Аляксандр Пушкін, сонца рускай паэзіі, на адной з вечарын сваіх, усклікнуў, узрушаны імправізаваннем Міцкевіча: «Які геній! Які святы агонь! Што я побач з ім!»

Адам Міцкевіч бачыўся Пушкіну найперш натхнёным песняром Літвы.

Там пел Мицкевич вдохновенный
И посреди прибрежных скал
Свою Литву вспоминал.

(З дадатку да «Яўгенія Анегіна»)

Неяк прачыталася ў прэсе, што ў 80-я гады XIX стагоддзя жамойты (у цяперашнім разуменні — летувісы) называлі Адама Міцкевіча вельмі па-свойску — Адомас Міцквявічус. Тым самым смела залічыўшы яго, так бы мовіць, у стан айчынных волатаў духу. Далёка не ўсе цяпер разумеюць, што творца такога маштабу, дасведчаны ў пытаннях гісторыі, у той час, калі Беларусь ляжала акупаваная, пагвалтаваная і не мела афіцыйнае назвы, не кажучы пра акрэсленыя палітычныя межы, сваю Бацькаўшчыну з яе цудоўнай моваю, «самай гарманічнаю» (ягонныя словы!), з багатым нашым фальклёрам, называў «Літвою» хоць бы таму, што ўваходзіла яна ў склад самавітага Вялікага Княства Літоўскага, на заранку якога сталіцай узвышаўся родны Наваградак. Цяпер, ад неразумення, элементарнага няведання даўніны, недасведчаных ў гісторыі Літву тых далёкіх часоў атаясамляюць з Летувой сучаснаю. Адно добра, што і ў цяперашняй Летуве да нашага слыннага ліцвіна ставяцца як да свайго. Не на словах, на справе — не перастаюць друкаваць Міцкевічавы шэдэўры.

Але найлепш, вядома, ушаноўваюць яго палякі. Па-першае, у Польшчы пастаянна перавыдаюцца творы Міцкевіча як найвялікшага нацыянальнага паэта. Так, у 1995 годзе завершана апошняе па часе выданне ўсёй яго літаратурнай спадчыны —

17 тамоў. (Цікава, што чатыры з іх — ліставанне, эпістальяр). Па-другое, творчасць генія-ліцвіна там не толькі чытаецца, а й вывучаецца і ўсебакова даследуецца. У 1977 годзе было ажыццёўлена ўнікальнае 11-тамовае выданне: «Słownik języka Adama Mickiewicza», дзе, па сутнасці, прааналізаваныя ўсе ягоныя творы з адпаведным навуковым каментаром. Не магу не назваць яшчэ адно дужа каштоўнае і ёмістае (больш за 600 старонак) выданне: «Mickiewicz: Encyklopedia» (Warszawa, Choryzont, 2001). Па-трэцяе, шанюная наша суседка дазволіла сабе раскошу некалькі разоў экранізаваць «Пана Тадэвуша», апошняя экранізацыя адбылася ў 1998 годзе. Малайцы палякі! Нам бы паболей гэтых якасцяў! А мы за шмат гадоў не выказалі ім падзякі хоць бы за тое, што і парэшткі Міцкевіча перавезлі з Францыі, перазахаваўшы іх у Кракаве, пад скляпеннямі катэдральнага сабора Вавельскага замка яшчэ ў 1890 годзе. Бліжэй да Айчыны. Бліжэй да Наваградчыны!

Не забывала і не забывае пра Міцкевіча Расія; расійскімі перакладчыкамі і выдавецтвамі зроблена нашмат больш чым нашымі. Гэта як бы плата за цяжкія грахі ўдушальнай расійскай імперыі, якая пасля разгрому ў 1823 годзе ў Вільні прагрэсіўных таварыстваў філаматаў і філарэтаў, арышту Міцкевіча, як і многіх яго сяброў, пасля працяглага следства і ў выніку прысуду адмысловай камісіі, зацверджанага 14 жніўня 1824 года «усялітасцівейшым» царом Аляксандрам I, знявольвала маладога паэта, асуджаючы на пажыццёвае выгнанне з роднага краю ў Расію. Расія ж свабодалюбівая ў асобе лепшых сыноў шчыра палюбіла нашага генія-выгнанніка і яго несмяротныя творы...

Даніну пашаны аддала Адаму Міцкевічу і нэнька Украіна. Як вядома, перш чым яму ўдалося дзякуючы Фадзею Булгарыну (памог аформіць пашпарт) эміграваць з імперыі, ён чатыры з паловаю гады адбыў у Пецяярбургу, Адэсе, Маскве, зноў у Пецяярбургу. Якраз у той перыяд на мапе Адамавых шляхоў пралеглі ўкраінскія дарогі. 25 студзеня 1825 года ён з Пецяярбурга накіраваўся ў Адэсу. (3 ліста да А. Адынца: «Еду з поўначы на

другі канец Еўропы ў добрым настроі. Сёння, 5 лютага, быў у Кіеве»).

У Кіеве ён аглядае Пячэрскую лаўру, іншыя святыні. Знаёміцца з людзьмі. Гасцюе ў Галавінскіх — у сяле Стэбліў ля ціхае рэчкі Рось. Свае ўражанні ад гэтага маляўнічага кутка паэт выкажа ў «Пане Тадэвушы» пры апісанні народнага гуляння ля рэчкі... Далей Адама чакала Адэса, а там і падарожжа па Крыме. Па дарозе ён дзівіўся з неабсяжных стэпаў, дзе між станцыямі «нічога, акрамя зямлі і неба, не відаць на адлегласці каля 300 вёрстаў...» Бязмежжа прасторавае спарадзіла паэтычнае натхненне. Спакутаваны настальгіяй дух паклікаў у спадарожнікі музу. Каб менш джаліла самота па адарванай далёкай азёрнай, лясной Літве. Адарванай фізічна, але не з сэрца... (3 ліста да Адынца: «Мая муза пачала ў Адэсе рухацца патроху»). Тут ён працуе над «Конрадам Валенродам», санетамі, вершамі. У канцы ліпеня Міцкевіч выехаў у Крым, дзе пражыў аліўкавы жнівень і вінаградны верасень. Наведаў Севастопаль, Ялту, Алушту, Еўпаторыю. Караскаўся па горах. Пабачыў старажытныя руіны. Захапляўся морам, чароўнымі краявідамі, з шчымлівым смуткам успамінаючы сваю паўночна-заходнюю паняволеную Бацькаўшчыну. Вынікам крымскіх уражанняў з’явіцца «Крымскія санеты» — васьмнаццаць паэтычных шэдэўраў.

Час і прастора падуладныя кандэнсацыі мастацкім словам толькі праўдзівым мастакам. Побыт у Адэсе і ў Крыме — усяго адзін эпізод на неспакойным жыццёвым шляху пілігрыма, але эпізод яскравы і незабыўны.

Глыбокі след, які пакінула Украіна ў душы А. Міцкевіча, яшчэ доўга выяўляўся ў яго творах. Нагадвала яна пра сябе, як вулкан пад шэрым попелам стагоддзяў. Зусім невыпадкова, скажам, паэтава «Засада» мае падзагалавак «Українская балада». У знакамітых лекцыях па славянскай літаратуры, прачытаных у Парыжы, у Калезжэ Франс, пра Украіну паэт прамаўляў як пра «вельмі цікавы для гісторыі і літаратуры» край, а ўкраінскія раўніны называў «сталіцаю лірычнай паэзіі».

Ва Украіне ёсць важкія пазнакі глыбокай павагі і любові да нашага славутага земляка. Адна з іх — кніга, выхад якой у 1994 годзе ажыццявіла львоўскае выдавецтва «Каменьяр» і на вокладцы якой назва пададзена на дзвюх мовах: «W przyjacielskim domu» і «У дружньому доме». У ёй на мове арыгіналу і ў перакладзе на ўкраінскую мову змешчаны вершы, баллады, санеты Міцкевіча, створаныя ім на цудоўнай зямлі ўкраінскай ці пад уражаннем знаходжання там або заснаваныя ўкраінскім фальклёрам, а таксама тыя, у якіх — матывы і сюжэты, характэрныя для ўсходнеславянскай народнапаэтычнай творчасці. Шмат паэтычных старонак у якасці перакладчыка твораў Адама Міцкевіча падараваў свету М. Рыльскі. Свой унёсак у гэтую высакародную справу дадалі М. Бажан, М. Пятрэнка, М. Прыгара, М. Старыцкі, А. Юшчанка ды іншыя майстры мастацкага слова. Прадмова да зборніка склалася У. Маторным і А. Татаранка.

Дзякуючы аднаму сябру, беларускаму татарыну Якубу Якубоўскаму, якога, на вялікі жаль, з намі ўжо няма, я прачытаў у пятым томе Кароткай яўрэйскай энцыклапедыі артыкул «Міцкевіч Адам» (Іерусалім, 1990. С. 378 — 379). У ім з вялікай сімпатыяй гаворыцца пра знакамітага паэта. Сімпатыя да яго грунтуецца на розных доказах, у тым ліку і на ўдалым паказе аўтарам «Пана Тадэвуша» аднаго з другасных герояў — карчмара Янкеля. Ён, гаворыцца ў артыкуле, «адораны музыкант-цымбаліст і высакародны чалавек, захоўвае вернасць яўрэйскай духоўнай традыцыі і ў той жа час удзельнічае ў польскім вызвольным руху».

У кожным народзе існуе с в а ё ўспрыняцце Адама Міцкевіча. Але якія крыніцы іншых народаў ні трапляліся на вока — усюды Міцкевіч Адам — адназначна «польскі» паэт... Крыўдна? Яшчэ як! Ды крыўдаваць нам, беларусам, варта на саміх сябе, бо, як ні дзіўна, тое ж самае: «Міцкевіч Адам — п о л ь с к і паэт» чытаем і ў нашых энцыклапедыях. Ці не з тае прычыны ў шасцітомным бібліяграфічным слоўніку «Беларускія пісьменнікі» (Мінск, Беларуская энцыклапедыя, 1992 — 1995) нават і ў дадатку месца яму не знайшлося?

Паварот у бок прызнання сваім сусветна вядомага творцы, якога ўздавала наша духоўнасць, проста непазбежны, ён ужо й адбываецца. Так, у кнізе «Філаматы і філарэты» (Мінск, Беларускі кнігазбор, 1998) К. Цвірка сцвяржае: «У беларусаў ёсць усе падставы называць Адама Міцкевіча сваім паэтам, сапраўдным песняром беларускай зямлі». Запаветную думку выказаў Я. Янушкевіч у прадмове да трохмоўнага «Пана Тадэвуша» (Мінск: Беларускі фонд культуры, 1998): «І ў той, ужо недалёкай будучыні, калі беларусы абавязкова зоймуць «свой пачэсны пасад між народамі», на покуці сярод першых нацыянальных песняроў яны з гонарам пасадзяць і Адама Міцкевіча». Нашым Адама Міцкевіча назвалі ў розных публікацыях Рыгор Барадулін, Ірына Багдановіч, Галіна Тычка ды іншыя творцы.

Вельмі шкада, што беларусы гэтак запаволена, марудна рэгенеруюць сваю дэфармаваную нацыянальную свядомасць і ў гэтых умовах даводзіцца так пакутліва доўга даводзіць зусім відавочнае, нават элементарнае: Адам Міцкевіч — польскамоўны класік беларускай літаратуры, які павінен быць грунтоўна пададзены ў школьных праграмах.

У 1926 годзе Вацлаў Ластоўскі пісаў: «Няхай расійская пісьменнасць пышаецца Дастаеўскім, няхай польскае вока загараецца агнём, калі называецца імя Адама Міцкевіча, — крыві народ ведае, што абодва яны цела ад цела і кроў ад крыві яго, і абодвух — і Дастаеўскага і Міцкевіча — залічае да свайго алімпі». Можна, выказванне і занадта катэгарычнае, але яно слушнае. Асабліва ў дачыненні да Адама Міцкевіча. Няхай свае «kozyры» ёсць у руках палякаў. Ды фактаў і аргументаў на нашу карысць — аж цераз край! Хай сабе да нашчадкаў Міцкевіча дайшла яго паэтычная спадчына на польскай мове, агульнапрынятай на тэрыторыі ўсёй Рэчы Паспалітай, уключаючы Беларусь. Але хіба толькі мовай творцы вызначаецца яго нацыянальная прыналежнасць? Не толькі. Ёсць безліч, як казалі продкі, «на валовай скуры не спісаць», прыкладаў, якія

пераконваюць у гэтым. Хіба азербайджанцы адмовіліся ад славутага паэта і мысляра Нізамі з той прычыны, што ён пісаў на персідскай мове? Не адмовіліся. А хіба таджыкі не лічаць сваім вялікага паэта Саадзі, хоць ён тварыў на персідскай і арабскай мовах?! І няўжо ўзбекі адмовіліся б прызнаць сваім легендарнага Алішэра Наваі, калі б ён пісаў, як і многія суайчыннікі, толькі па-персідску і нічога не стварыў на старажытнаўзбекскай мове? Ні ў якім разе! Ён заставаўся б для іх такою ж духоўнаю вяршыняй, нацыянальнай святыняю. Ну, а хіба лацінамоўны геній Мікола Гусоўскі не наш, таму што пісаў не па-беларуску? Хіба мы, чытаючы ягоную «Песню пра зубра» ў перакладзе на родную мову з лацінскай (Язэпа Семяжона і Уладзімера Шатона), у гэтым шэдэўры не адчуваем беларускага духу, усёй велічы нашае прыроды, яе фаўны і флоры, зуброў-асілкаў, подыху старажытнае пушчы? Высокага чалавечага гуманізму?! Яшчэ як выразна адчуваем! Чаму ж мы не ўцямім, што і польская мова Міцкевіча, мова па тым часе непазбежная, не замінае яму, як не замінае латынь Гусоўскаму, прыносіць славу нашай літаратуры і нацыі?! Назваць Міцкевіча выключна «польскім паэтам» па моўнай прыкмеце — амаль тое самае, што назваць беларуса-каталіка палякам ці беларуса-праваслаўнага расіянінам. Яшчэ патрэбны факты і аргументы? Калі ласка.

Радзіма генія — наша Наваградчына; тут жылі ягоныя продкі — прадзед Ян, дзед Якуб, а таксама бацькі. Бацька — Мікалай Міцкевіч, прадстаўнік зьяднелай беларускае шляхты, служыў наваградскім адвакатам, маці, Барбара Маеўская, — ураджэнка вёскі Чамброва (Наваградчына). Некаторыя даследчыкі сцвярджаюць, што сваё прозвішча паэт-ліцвін вымаўляў мякка: Міцькевіч. Быццам падкрэсліваючы, што род ягоны выводзіцца ад чалавека з імём Міцька. Тут, на абшарах былога ВКЛ, не толькі ягоныя радавонныя карані, а і вытокі духоўнасці, ментальнасці, паэтычнай сутнасці. Бальшыня вобразаў і матываў паэзіі Міцкевіча надыктавана яму жыццём роднага народа, ягонай гераічнай і драматычнай гісторыяй, ягонай надзвычай багатай вуснапаэтычнай спадчынай, легендамі і паданнямі. На

беларускім фальклёры заснаваны вядомыя балады і рамансы, сярод якіх «Свіцязь», «Курганок Марылі», «Лілеі», «Рыбка» (усе 1820), «Свіцязянка» (1821), «Тры Будрысы» (1827) ды іншыя, а таксама асобныя часткі паэмы «Дзяды» (1820–1832, няскончаная), сюжэтам якой з’явіўся наш старажытны абрад памінавання продкаў (дзядоў). З гісторыі ВКЛ узяў Міцкевіч і сюжэты «літоўскіх аповесцяў» «Гражына»(1821), і «Конрад Валенрод» (1825–1827). У паэтычнай эпапеі «Пан Тадэвуш» (1832–1834), якая сталася вяршыняй яго творчасці, мы знаходзім цэлую галерэю яскравых вобразаў мясцовай шляхты, бачым каларытную панараму народнага жыцця, чароўныя непаўторныя краявіды Наваградчыны, Налібоцкай пушчы. Інтымная лірыка паэта асветлена глыбінным і трапяткім пачуццём кахання да беларускай дзяўчыны. У яго творах лашчаць вока, песцяць сэрца родныя геаграфічныя найменні: Свіцязь, Нёман, Плужыны, Наваградак, Нясвіж, Вілля, Вільня, Літва, вялікія князі: Міндоўт, Альгерд, Вітаўт, Радзівіл, Кейстут. Проста Айчына. Край дзяцінства, заходнебеларускі каларыт. Усё тое, без чаго Міцкевіч не ўспрымаецца, як без беларусізмаў не ўспрымаецца яго польская мова. Адным словам, уся творчасць слыннага сына нашае зямлі прасякнута беларускім духам, шчырай сыноўскай любоўю да Бацькаўшчыны і настальгіяй па ёй. Гэта не маглі не заўважыць і прагрэсіўныя польскія навукоўцы. Так, Станіслаў Пігань слушна сцвярджаў, што пачуццёва Міцкевіч самым цесным чынам звязаны з роднай Наваградскай зямлёй. Быў ліцвінам і ніколі не адчуваў сябе «корэняжэм», гэта значыць — жыхаром этнічнай Польшчы... Вядома, не адчуваў, бо ніколі там, у «кароннай» Польшчы, не жыў. Цікава, што польскі навукоўца Збігнеў Судольскі на міжнароднай канферэнцыі «Адам Міцкевіч і сусветная культура» (Гародня, 1997) назваў Адама Міцкевіча геніем памежжа культур. Такую пазіцыю польскага боку можна назваць цвярозай. Рэалістычнай і жыццёвай.

«Святы агонь», словы Пушкіна пра Міцкевіча, — трапная характарыстыка сутнасці Міцкевіча-творцы. Усё жыццё сваё нёс ён у сэрцы сваім, сэрцы паэта і самаадданага патрыёта, менавіта святы агонь любові да Бацькаўшчыны-Літвы. Народа. Яго мовы. Духоўнай спадчыны. Да прыроды, жаночае красы. А паэзія і ёсць адлюстраванне якраз узвышанай любові.

Дзякуючы сябру Яну Чачоту ўжо напачатку творчасці Адам звяртаецца да беларускіх народных паданняў і настрайвае слых душы на ўдумлівы і пранікнёны лад балад. Вуснапаэтычная народная творчасць дала яму магутныя крылы для імклівага ўзлёту, захапленне якой зведаў юнаком, і адначасна пажыццёвае прыцягненне роднай зямлі. Фальклёр спрыяў афарыстычнаму мысленню, майстэрству ў пабудове сюжэту (у паэта, як правіла, і вершы, і санеты — сюжэтныя), а яшчэ — і гэта галоўнае — ён даваў маладому творцу ўзоры маральнай чысціні і сілу духу, пра што сведчыць хоць бы першая ягоная балада «Свіцязь». Гэта толькі напачатку аўтар запрашае падарожнага, які апынецца ў Наваградскай старане, супыніць каня ў Плужынскім бары, паўзірацца на возера Свіцязь, палюбавацца ім. Хараство прыроды, пададзенай Адамам Міцкевічам, сапраўды зачароўвае.

Свіцязі ясна-прывольныя воды
 Пушча з бакоў абступае,
 Гладкія воды, як шыбіна лёду,
 Цёмная пушча, густая.
 Глянеш на возера позняй парою —
 Здзівішся з зорак, ныйначай:
 І над табой яны і пад табою,
 Тут і два месяцы ўбачыш.*

*Тут і далей Адам Міцкевіч па-беларуску гучыць у маім перакладзе. — В.Ж.

